

УДК 342.553(477):342.591

Я. І. Ленгер

МЕХАНІЗМ ВИРІШЕННЯ ПРАВОВИХ КОЛІЗІЙ В МУНІЦИПАЛЬНОМУ ПРАВІ, ЙОГО ЕЛЕМЕНТИ

Відсутність в системі права досконалого механізму вирішення та розв'язання правових колізій тягне за собою необхідність чіткого визначення останнього та його елементів.

Знаний теоретик Ю. А. Тихомиров визначає наступні способи вирішення правової колізії: рівномірний, системно-впорядкований розвиток законодавства; послідовний курс на реалізацію закону; переговорний процес; застосування колізійних норм; розгляд юридичних спорів; відновлення колишнього або створення нового юридичної стану [3, с. 54].

Зважаючи на всю необхідність дослідження варто розділити всі юридичні засоби - інструменти, що використовуються в процесі вирішення правових колізій в муніципальному праві на способи подолання та усунення. Але, в цілому, поділяючи позицію Н. А. Власенко, необхідно, перш за все, відзначити, що в сучасний період набір юридичних інструментів значно змінився [2, с. 108]. Центральними проблемами, які вимагають глибокого дослідження на теоретичному рівні, стають, на наш погляд, питання правової природи і взаємозв'язку способів вирішення правових колізій, а також проблеми їх оптимального вибору та ефективності.

У загальній теорії права проблематика взаємодії юридичних способів в процесі усунення і подолання правових колізій, незважаючи на свою актуальність, залишається практично не розглянутою. Причому, необхідність комплексного дослідження правових засобів, інструментів і способів вирішення правових колізій і їх взаємодії між собою, на нашу думку, об'єктивно назріла.

Вважаємо, що теоретико-методологічною підставою для подібного аналізу є системний підхід до проблем вирішення правових колізій в українській системі права і використання в зв'язку з цим правової категорії «механізм вирішення правових колізій».

Часто в юридичній літературі можна зустріти паралельне застосування таких термінів як «механізм правового впливу» і «механізм вирішення правових колізій». Беручи до уваги специфіку вищевказаних явищ, варто зауважити, що вони співвідносяться між собою як загальне і ціле. Механізм правового регулювання виражає активну сторону процесу перетворення нормативності права в упорядкованість суспільних відносин. При цьому на думку Р.О. Гончарова правове регулювання являє собою довготривалий процес, який розпадається на стадії, на кожній з яких працюють особливі юридичні засоби, котрі в сукупності становлять механізм правового регулювання [1, с.134]. Отже, одним з різновидів механізму правового впливу, можна вважати механізм вирішення правових колізій. Останній, в свою чергу є частиною механізму правового регулювання.

Застосування вищевказаної категорії дозволяє комплексно досліджувати питання вирішення правових колізій, а також своєчасно виявляти проблеми при розгляді напрямів взаємодії різних правових інструментів, показати яке місце займає той чи інший правовий засіб в системі інших способів вирішення колізій. З'ясування способу вирішення конкретної правової колізії відіграє важливу роль, оскільки дає змогу через розуміння правової природи вказаного явища ефективно його реалізувати в механізмі. Термін «механізм», будучи поняттям технічним, досить міцно увійшов в юридичну термінологію. Будь-який механізм - це сукупність взаємопов'язаних і взаємодіючих частин, елементів при наявності, з одного боку, внутрішньої впорядкованості узгодженості між ними, а з іншого - диференціації та відносної автономності.

У зв'язку з тим, що процес вирішення правових колізій не можна вважати статичним, поняття «механізм» служить системоутворюючим для сприйняття його як єдиного явища, дозволяє пов'язувати його елементи в структурно-функціональний «вузол» і надавати їм динамічний і цілісний зміст.

Застосування категорії механізм в юридичній науці є досить широким і знаходить своє вираження, зокрема, в таких явищах, як механізм держави або державний механізм, механізм і форми реалізації функцій держави, механізм правового впливу, механізм правового регулювання, механізм правотворчості, механізм юридичної відповідальності тощо.

Цей термін, на нашу думку, допустимо використовувати до дослідження феномену вирішення правових колізій в муніципальному праві, де він набуває глибинний зміст та значення.

Дійсно, будь-який механізм має на увазі динамічну систему елементів. Вважаємо, що елементами механізму вирішення правових колізій виступають наступні:

- 1) суб'єкти вирішення правових колізій (наприклад, правотворчий орган; суб'єкт, що тлумачить норму права, суд);
- 2) колізійні принципи і колізійні норми, на основі яких здійснюється ліквідація правових колізій,
- 3) колізійно-правові відносини, що виникають між суб'єктами з приводу вирішення правових колізій. В рамках колізійних правовідносин через дії суб'єктів реалізуються колізійні норми і застосовуються принципи;
- 4) способи і процедури вирішення правових колізій;
- 5) підсумковий акт вирішення правових колізій, який може бути в формі нормативного акту, акту тлумачення або акту застосування права, що залежить від обраного суб'єктом способу усунення колізійності.

Таким чином, на нашу думку, механізм вирішення правових колізій в муніципальному праві можна визначити як частину механізму правового регулювання, що представляє собою регламентовану правовими нормами сукупність певних елементів і юридичного інструментарію, що дозволяють правовими засобами вирішувати правові колізії шляхом їх усунення або подолання з метою упорядкованості регулювання суспільних відносин і ліквідації суперечливості правової системи.

Проаналізувавши вищевказані елементи можна виділити такі групи правових способів вирішення колізій в муніципальному праві. А саме вирішення може здійс-

нюватися шляхом правотворчості; систематизації, вирішення колізій в процесі правозастосування, тлумачення, в судовому та позасудовому порядку. Розглядаючи різні засоби і способи вирішення правових колізій в рамках єдиної системи, механізму, необхідно досліджувати їх як взаємопов'язані елементи.

Принципи або правила вирішення та розв'язання правової колізії залежать від їх видів і форм прояву. Оскільки внутрішньогалузевим правовим колізіям характерні різні форми прояву, то кожній з них відповідає власний принцип. Так, зокрема, при виникненні колізії між кодифікованими і звичайними нормативно-правовими актами застосовується принцип вирішення на користь кодифікованого. Коли мова йде про протиріччя між загальною і спеціальною нормою (колізія по горизонталі) – пріоритет віддається спеціальній нормі. Між актами різних органів (колізія по вертикалі) – застосовується принцип пріоритету акту вищого органу або посадової особи. Якщо виникає колізія часова, між раніше та пізніше виданими актами – принцип пріоритету пізніше прийнятого нормативного акта. Крім правових колізій в правотворчій діяльності, ще існують і ті, котрі виникають в процесі застосування права. В таких випадках використовуються судові і позасудові способи вирішення та характерні для них принципи.

Одним із елементів механізму вирішення правової колізії є правотворчість. Як спосіб вирішення колізій здійснюється повноважним суб'єктом шляхом прийняття нового нормативного акта і скасування суперечливих розпоряджень, або шляхом внесення змін і доповнень до чинного акту.

Тлумачення норм права є особливим видом юридичної діяльності, спрямованим на розкриття змісту правових норм і способом виявлення та усунення правових колізій. Тлумачення права обумовлено потребою з'ясування та роз'яснення точного сенсу і змісту нормативно-правових приписів в ході як правотворчої, так і правозастосовної діяльності. У разі недосконалості і неадекватного використання законодавчої техніки, відсутності ясної, точної, зрозумілої мови нормативного акта деякі поняття і положення формулюються не конкретно, а іноді і двозначно, виникають правові колізії. В Україні, відповідно до діючої Конституції та чинного законодавства єдиним органом конституційної юрисдикції є Конституційний суд України, котрий наділений правом офіційного тлумачення норм права.

Значимість тлумачення правових норм в контексті досліджуваної проблематики проявляється як в процесі правотворчої діяльності та систематизації нормативно-правових актів, так і при реалізації права. Так, формулювання тексту нормативно-правового акту передбачає точне з'ясування змісту нормативно-правових приписів, прийнятих раніше і регулюючих ту чи іншу сферу суспільних відносин, з метою виключення можливих протиріч (колізій) між ними і ефективності правового регулювання в цілому. Необхідність ясною і чіткого уявлення про зміст діючих юридичних норм виникає в сфері застосування права, а також при інших формах реалізації права, сприяє недопущенню виникнення юридичних колізій.

Систематизація законодавства – це діяльність компетентних суб'єктів з упорядкування нормативно-правових актів та правових норм. До факторів, що обумовлюють необхідність систематизації, можна віднести наявність складної сис-

теми нормативно-правових актів, особливості їх ієрархії; виникнення прогалин і колізій у законодавстві тощо [2, с. 89].

Необхідно визнати, що з плином часу в будь-якій розвиненій правовій системі утворюється значна кількість нормативних актів, що мають один і той же предмет регулювання. Приписи таких актів часто повторюються, а іноді містять явні колізії. У зв'язку з цим виникає потреба ліквідації множинності, конкурентності нормативних актів і їх укрупнення. Один із шляхів - це консолідація законодавства, у зв'язку з чим дана форма систематизації представляє особливий інтерес, тому що за допомогою консолідації вирішуються існуючі правові колізії.

Кодифікація – особлива форма систематизації та вирішення правових колізій, бо в ході її приймається один нормативно-правовий акт, що упорядковує правові норми і процедури в певній сфері відносин, що змінює саму суть правового регулювання та усуває правові колізії. Тому кодифікацію вважають формою правотворчості [4, с. 7].

Оскільки наразі судова влада є самостійною і незалежною гілкою державної влади в багатьох демократичних державах світу, судові органи, особливо Конституційні Суди, мають значні повноваження по вирішенню правових колізій між нормативно-правовими актами різного рівня, перш всього конституційного, а також виникають у процесі правозастосовної діяльності. Зокрема, Конституційний Суд має право визнавати акти неконституційними в разі встановлення їх невідповідності Конституції. Інші суди (суди загальної юрисдикції та спеціалізовані (адміністративні суди) також відповідно до їх підвідомчості виявляють і усувають правові колізії в законодавстві, можуть визнавати нормативні акти не чинними. Дана сфера судового контролю становить інтерес з точки зору ролі суду в механізмі вирішення правових колізій.

Правові колізії можуть вирішуватися також у позасудовому порядку. Вважаємо, що дана форма в деяких випадках навіть більш краща, ніж судова, так як суб'єкти самостійно обирають прийнятний для них варіант усунення правових колізій без звернення до суду. Особливо велике поширення зазначені процедури отримали при виявленні правових колізій у сфері правозастосування, при наявності протиріч в компетенції між окремими державними органами і посадовими особами, при існуванні відмінностей в практиці реалізації одних і тих самих норм права.

Безумовно, що норма творець зацікавлений в якнайшвидшому усуненні правових колізій, оскільки вони істотно знижують ефективність механізму правового регулювання. Отже, можна стверджувати, що правові колізії в цілому мають бути усунені, що свідчить про необхідність ефективної дії механізму їх вирішення.

Однак, необхідно враховувати і те, що колізії несуть в собі і позитивний початок як для правової системи, так і для суспільства в цілому. Вони є свідченням нормального процесу розвитку суспільних відносин і відповідних їм державно-правових інститутів.

Позитивне значення колізійних в праві полягає в тому, що вони сприяють виявленню деструктивних явищ та вжиття заходів щодо їх локалізації та усунення, здійснюваних в процесі вирішення юридичних колізій. Підсумовуючи, слушною є думка Ю.А. Тихомирова, що колізії можуть висловлювати «справедливу вказівку

на новий правовий порядок або охорону конституційного ладу, і законне протистояння сваволі, незаконним актам та побічним діям» [3, с 78].

Література

1. Гончаров Р. А. Механизм решения юридических коллизий: дисс. на соискание ученой степени кандидата юридических наук, специальность 12.00.01./ Гончаров Роман Александрович; Тамбов. РГБ. - 2007. - 268 с.
2. Коллизионное право: Учебное и научно-практическое пособие/под.ред Ю.А.Тихомирова. – М. - 2000. – 198 с.
3. Тихомиров Ю.А. Юридическая коллизия/ Ю.А.Тихомиров. – М. - 1994. – 322 с.
4. Шемшученко Ю.С. Теоретичні засади подолання колізій у законодавстві України. Колізії у законодавстві України: проблеми теорії і практики /Ю.С. Шемшученко// Матеріали міжнародної науково-практичної конференції (м.Київ, 23–24 жовтня 1995 р.), Видавництво “Генеза”, 1996. – 123 с.

Анотація

Ленгер Я. І. Механізм вирішення правових колізій в муніципальному праві, його елементи. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню основних способів вирішення колізій в муніципальному праві України. Обґрунтовано, що способи вирішення правових колізій є конкретними заходами, засобами, схемами, механізмами, процедурами подолання та запобігання протиріч. Констатовано, що механізм вирішення правових колізій є частиною механізму правового регулювання. Залежно від виду колізії застосовується той чи інший метод, відповідний механізм усунення наявного протиріччя.

Ключові слова: правова колізія, муніципальне право, способи усунення, запобігання протиріччя, механізм вирішення колізій.

Анотация

Ленгер Я. И. Механизм решения правовых коллизий в муниципальном праве, его элементы. – Статья.

Статья посвящена исследованию основных способов решения коллизий в муниципальном праве Украины. Обосновано, что способы разрешения правовых коллизий представляют собой конкретные меры, средства, схемы, механизмы, процедуры преодоления и предотвращения противоречий. В зависимости от вида коллизии применяется тот или иной метод, соответствующий механизму устранения имеющегося противоречия.

Ключевые слова: правовая коллизия, муниципальное право, способы устранения, предотвращение противоречия, механизм решения коллизий.

Summary

Lenher Ya. I. The mechanism of resolving conflicts of law in municipal law, its elements. – Article.

The article investigates the fundamental way to solve conflicts in the municipal law of Ukraine. It is proved that the ways to resolve legal conflicts are concrete measures, means, circuits, mechanisms, procedures, overcoming and preventing conflict. Depending on the type of collision is used one or the other method, an appropriate mechanism to eliminate existing contradictions.

Key words: law collision, the municipal law, remedies, prevention of conflicts.